

Voiko poliitikkoihin luottaa?

Mielipidemittauksissa mitataan usein kansalaisten luottamusta yhteiskunnallisiin instituutioihin, kuten oikeuslaitokseen, poliisiin, puolustusvoimiin, eduskuntaan ja puolueisiin. Esimerkiksi vuonna 2002 tehty Eurobarometri 57.1 osoittaa, että suomalaiset luottavat puolustusvoimiin ja poliisiin melko yleisesti (88 %). Sen sijaan vain vähän yli puolet vastanneista (53 %) luottaa eduskuntaan, ja puolueisiin luotetaan todella vähän (21 %). Tällaiset mielipidemittaukset tarjoavat varmasti mielenkiintoista vertailuaineistoa instituutioita kohtaan tunnetusta luottamuksesta eri maissa. Mutta voiko eri instituutioita kohtaan tunnettua luottamusta verrata keskenään? Voiko puolueisiin luottaa samalla tavalla kuin poliisiin?

Artikkelissaan ”Can we trust trust?” sosiologi Diego Gambetta määrittelee luottamuksen seuraavasti. Luottamus on subjektiivisen todennäköisyyden taso, jolla uskomme luottamuksen kohteen toimivan etujamme vahingoittamatta *kontrollista riippumatta*. Luottamuksen edellytyksenä on siis, että luottamuksen kohde voi valita toimiiko hän toivotulla tavalla vai ei. Luottamus ja kontrolli ovat käänteisiä ilmiöitä, ja kontrollin lisääminen on siis osoitus luottamuksen puutteesta. Gambetta esittääkin, että luottamus on pohjimmiltaan tapa suhtautua toisten ihmisten valinnanvapauteen ja tästä johtuvaan mahdollisuuteen pettää.

Gambettan mukaan luottamuksen edellytyksenä on myös se, että voimme itse valita ryhdymmekö luottamusta edellyttävään suhteeseen. Jos olemme pakotettuja kanssakäymiseen, suhde ei perustu luottamukselle, vaan olemme pikemminkin riippuvuussuhteessa. Tällöin voimme ainoastaan *toivoa* tai *uskoa* että toinen osapuoli ei toimi meitä vastaan. *Sokea luottamus* tarkoittaa puolestaan sitä, että meillä ei oikeastaan ole perusteita muodostaa luottamuksen tasoa kuvaavaa todennäköisyyttä. Päätämme vain ryhtyä luottamusta edellyttävään suhteeseen, koska jokin ratkaisu on pakko tehdä.

Gambettan määritelmää soveltaen demokraattisten valtioiden kansalaiset voivat ainakin periaatteessa tuntea luottamusta heidän valitsemiansa päätöksentekijöitä kohtaan. Vapaissa vaaleissa äänestäminen tarjoaa kansalaisille luottamuksen edellytyksenä olevaa valinnanvapautta. Diktatuurissa kansalaiset ovat sen sijaan riippuvaisia hallitsijoistaan ja he voivat ainoastaan *uskoa* tai *toivoa*, että hallitsijat toimivat kansalaisten toiveiden mukaisesti.

Äänestämistä voidaan siis pitää eräänlaisena luottamuksen osoituksena tiettyä puoluetta tai edustajaa kohtaan. Äänestäjät voivat odottaa, että heidän valitsemansa puolueet tai edustajat toimivat toivotulla tavalla siitä huolimatta, etteivät he pysty jatkuvasti kontrolloimaan näiden toimintaa. Jos puolueet tai edustajat eivät osoittaudu luottamuksen arvoiseksi, äänestäjät voivat ilmaista epäluottamuksensa monin tavoin, viime kädessä muuttamalla äänestyskäyttäytymistään. Lisäksi puolueita tai edustajia kohtaan tunnet-

tu luottamus ei ole ainakaan täysin sokeaa, sillä näiden luotettavuutta voidaan arvioida siinä määrin kuin näiden toiminta on julkista.

Koska luottamuksen kääntöpuoli on pettymyksen mahdollisuus, ei olekaan ihme, että kansalaiset ilmaisevat mielipidemittauksissa epäluottamuksensa nimenomaan puolueita kohtaan. Toisaalta on varmasti lukemattomia vastauksia siihen kysymykseen, minkälaisin perustein kansalaiset arvioivat puolueiden luotettavuutta. Jonkun mielestä puolueiden tulee ajaa pelkästään oman äänestäjäkuntansa etua, toinen taas odottaa puolueiden toimivan laajemman yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden nimissä. Joku luottaa häikäilemättömyyteen etujensa ajamisessa, toinen taas odottaa politiikalta tasapuolisuutta ja maltillisuutta. Kaiken kaikkiaan kysymys siitä, luotammeko puolueisiin yleensä, vaikuttaa väärin asetellulta, koska puolueet edustavat ristiriitaisia käsityksiä hyvästä yhteiskunnasta. Oikeastaan on riittävää, että pystymme luottamaan edes yhteen puolueeseen.

On myös kyseenalaista, voidaanko poliisia tai puolustusvoimia kohtaan tunnettua luottamusta verrata eduskuntaa kohtaan tunnettuun luottamukseen. Näiden instituutioidenhan toimenkuvat ovat aivan erilaiset. Poliisilaitosta voidaan pitää luotettavana niin kauan kuin se toteuttaa tehtävänsä lain valvojana eikä ole esimerkiksi korruptoitunut. Vastaavia kriteereitä voidaan soveltaa myös puolustusvoimiin. Sen sijaan eduskunnan kaltaisten demokraattisten päätöksentekoinstituutioiden luotettavuuden kriteerit eivät ole näin yksiselitteisiä. Eduskunnan toiminta on vääjäämättä konfliktien sävyttämää, eikä yhtenäistä käsitystä hyvästä ole. Kenties päätöksentekoinstituutioiden luotettavuutta voitaisiin viime kädessä arvioida sillä perusteella, miten tasapuolisesti tai oikeudenmukaisesti ne kohtelevat eri kansalaisryhmiä. Mutta tämän arvioiminen onkin jo huomattavan hankalaa – ja todennäköisesti mahdotonta mielipidemittaukseen vastaamisen yhteydessä.

Tässä numerossa Johanna Valenius käsittelee artikkelissaan viime vuosisadan alun poliittisissa pilapiirroksissa esiintynyttä Suometar-mammaa, jota voisi pitää ihanteellisen Suomi-neidon groteskina vastinparina. Jan Sundbergin ja Susanna Sindan artikkelissa käsitellään kansanedustajan toimen ammattimaistumista itsenäisessä Suomessa. Marko A. Kauppisen kirjoituksessa käsitellään totalitaaristen ideologioiden myyttisiä aineksia ja erityisesti Kiinan kommunistisen puoleen ideologiaa. Niklas Lammen artikkelissa puolestaan tarkastellaan demokratisoitumisen vaiheita. Hän tarkastelee kysymystä, lisääkö kansalaisoikeuksien ja oikeusvaltion olemassaolo ennen demokraattisia vaaleja demokraattisen järjestelmän stabiiliteettia.

Turussa marraskuussa 2003

MAIJA SETÄLÄ